ATD
CZWARTY ŚWIAT

Jak lepiej rozumieć i mierzyć ubóstwo

Projekt ATD–INSEE i jego znaczenie dla Polski

17 listopada 2026 r.

Materiał do dyskusji

ATD Czwarty Świat Polska

Streszczenie

Francuski urząd statystyczny INSEE wraz z ATD Quart Monde, Secours Catholique – Caritas France i Paryską Szkołą Ekonomii sprawdził w latach 2021–2024, jak jego kwestionariusze opisują życie osób doświadczających ubóstwa. Osoby te wskazały pytania nietrafne lub niepełne i zaproponowały lepsze, a INSEE zapowiedział wykorzystanie tych prac w badaniu warunków życia od 2027 r. Dla Polski najważniejszy wniosek jest taki, że podobną współpracę ze statystyką publiczną warto przygotować, zaczynając od niezależnego pilotażu jakościowego.

Najważniejsze ustalenia

- **Wiedza z doświadczenia poprawia narzędzia statystyczne.** W dwóch cyklach prac, w 2022 i 2024 r., około 20 osób w sześciu grupach lokalnych, a następnie 21 osób w czterech grupach, omawiało ze statystykami INSEE pytania z kwestionariuszy.
- **Uwagi dotyczyły założeń ukrytych w pytaniach, a nie tylko słownictwa.** Pytanie o oszczędności nie przewidywało odpowiedzi dla osób, które ich nie mają; pytanie o świadome ograniczanie kontaktów nie odróżniało wyboru od wycofania się z powodu wstydu; samo posiadanie samochodu nie oznacza, że można z niego korzystać.
- **Jeden wskaźnik nie wystarcza.** Ubóstwo dochodowe, deprywacja materialna i społeczna oraz subiektywne trudności finansowe wskazują częściowo różne grupy, a uwzględnienie zdrowia i izolacji dodatkowo zmienia obraz osób ubogich.
- **Ubóstwo ma wymiary relacyjne i instytucjonalne.** Należą do nich krzywdzące traktowanie przez instytucje i otoczenie, izolacja, brak możliwości planowania i nieuznawane umiejętności; standardowe badania ujmują je tylko częściowo.

Stan wdrożenia (listopad 2026 r.)

- **Nie powstał oficjalny wielowymiarowy wskaźnik ubóstwa.** Udokumentowanym rezultatem projektu są uwagi do kwestionariuszy i propozycje pytań, opisane w dwóch raportach INSEE z 2023 i 2026 r.
- **INSEE zapowiedział nowy moduł w badaniu SRCV 2027.** Według wypowiedzi z wysłuchania parlamentarnego we wrześniu 2026 r. ma on objąć m.in. brak bezpieczeństwa żywnościowego oraz przeformułowane pytania o trudności administracyjne i związane z nimi odczucia.

Wnioski dla Polski

- **Odpowiednikiem francuskiego badania jest EU-SILC prowadzone przez GUS.** Najbliższe tematycznie projektowi było Badanie spójności społecznej, którego ostatnia edycja odbyła się w 2018 r.
- **Droga do zmiany kwestionariusza GUS jest długa.** Nowe pytania muszą trafić do rocznego programu badań statystycznych statystyki publicznej, a zharmonizowany rdzeń EU-SILC ustala się na poziomie europejskim; we Francji od pierwszych konsultacji do zapowiedzi modułu minęło ponad sześć lat.
- **Najpierw pilotaż, potem wniosek do GUS.** Realistyczna kolejność to niezależny pilotaż jakościowy ATD Polska i EAPN Polska z udziałem osób doświadczających ubóstwa i badaczy, z GUS zaproszonym do konsultacji metodologicznych, a dopiero potem wniosek o przetestowanie wybranych pytań w badaniu statystyki publicznej.
- **Pierwszy rezultat powinien być wymierny.** Może nim być wspólnie zaakceptowany wykaz problemów pomiaru i przetestowanych propozycji pytań wraz z informacją o ich ograniczeniach.

Spis treści

Streszczenie 2
Wykaz skrótów i terminów 4
Geneza i przebieg współpracy 5
Pomiar ubóstwa i ograniczenia dotychczasowych narzędzi 6
Trzy odrębne problemy pomiaru 7
Jak pracowano nad kwestionariuszami 7
Konkretne przykłady wkładu uczestników 8
Wymiary ubóstwa ważne dla interpretacji projektu 9
Co te ustalenia zmieniają w opisie ubóstwa 9
Rezultaty i stan wdrożenia 10
Granice wnioskowania 10
Znaczenie dla Polski 11
Polskie badania ubóstwa i warunków życia a wykonalność pilotażu 11
Propozycja polskiego pilotażu 13
Źródła 14

Wykaz skrótów i terminów

Skróty

AROPE – wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (ang. at risk of poverty or social exclusion)

ATD – ruch ATD Czwarty Świat (fr. ATD Quart Monde)

BIP – Biuletyn Informacji Publicznej

BSS – Badanie spójności społecznej (GUS)

Dz. U. – Dziennik Ustaw

EAPN – Europejska Sieć Przeciwdziałania Ubóstwu (ang. European Anti-Poverty Network)

EU-SILC – europejskie badanie dochodów i warunków życia (ang. European Union Statistics on Income and Living Conditions); w Polsce prowadzone przez GUS jako Europejskie badanie warunków życia ludności

GUS – Główny Urząd Statystyczny

INSEE – francuski urząd statystyczny (fr. Institut national de la statistique et des études économiques)

MRPiPS – Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej

PBSSP – program badań statystycznych statystyki publicznej

PSE – Paryska Szkoła Ekonomii (fr. École d'économie de Paris, ang. Paris School of Economics)

SRCV – francuska część badania EU-SILC (fr. Statistiques sur les ressources et les conditions de vie)

ZPP – Związek Powiatów Polskich

Terminy francuskie

croisement des savoirs – krzyżowanie (łączenie) wiedzy osób doświadczających ubóstwa, praktyków pomocy i badaczy. Polega na stworzeniu warunków, w których te trzy rodzaje wiedzy mogą się równoprawnie spotkać, dialogować i współtworzyć nową, pełniejszą wiedzę oraz bardziej skuteczne działania. Nie jest to zwykła „partycypacja", lecz radykalna forma współprodukcji wiedzy, w której osoby doświadczające ubóstwa są uznawane za nosicieli niezbędnej ekspertyzy.

Difficultés administratives – „Trudności administracyjne" – moduł badania SRCV

grande pauvreté – głębokie ubóstwo; w ujęciu statystycznym INSEE: dochód poniżej 50% mediany i jednocześnie co najmniej 7 z 13 deprywacji

maltraitance institutionnelle – krzywdzące traktowanie przez instytucje

pauvreté monétaire – ubóstwo dochodowe

situation de pauvreté – „Sytuacja ubóstwa" – moduł zapowiedziany w SRCV 2027

Geneza i przebieg współpracy

Genezę i przebieg współpracy opisano na podstawie obu raportów z projektu[1].

Punktem wyjścia były badania ATD Quart Monde i Uniwersytetu Oksfordzkiego nad ukrytymi wymiarami ubóstwa, których wyniki opublikowano w 2019 r. W sześciu krajach łączono w nich wiedzę osób doświadczających ubóstwa, praktyków oraz badaczy. Metoda ta, nazywana krzyżowaniem bądź łączeniem wiedzy, zakłada, że doświadczenie życiowe jest źródłem wiedzy, którą trzeba opracować i skonfrontować z innymi perspektywami. Udział osób żyjących w ubóstwie nie sprowadza się w niej do opowiadania poruszających historii.

Bezpośrednim impulsem do współpracy z INSEE, francuskim urzędem statystycznym, były prowadzone pod koniec 2020 r. konsultacje nowego modułu o trudnościach administracyjnych w załatwianiu spraw urzędowych. Pierwszy etap prowadzili INSEE, ATD Quart Monde i Secours Catholique – Caritas France. Pod koniec 2023 r. do partnerstwa dołączyła Paryska Szkoła Ekonomii (Paris School of Economics, PSE). Zapewniła wsparcie akademickie i wspólnie z INSEE sfinansowała rok pracy doktorskiej Éléonore Richard, obejmującej teorię pomiaru, analizę istniejących danych i pracę partycypacyjną nad pytaniami.

[1] Raport I, s. 5–8, 12–14; Raport II, s. 4–6, 21. Zdanie o roli świadectw: *Measuring poverty…*, 13:10–13:33.

Okres	Działania i znaczenie
2021–2022	Przygotowania w 2021 r.; od lutego do czerwca 2022 r. sześć grup lokalnych, po trzy ATD i Secours Catholique, około 20 osób z doświadczeniem ubóstwa. Spotkanie z zespołami statystycznymi 24 czerwca.
2023	Publikacja pierwszego raportu INSEE 16 października; dołączenie PSE pod koniec roku.
2024	Marzec–lipiec: 21 osób z doświadczeniem ubóstwa w czterech grupach lokalnych. Wspólne warsztaty z INSEE 1 lipca w Montrouge.
2025–2026	Udostępnienie drugiego raportu przez ATD w 2025 r.; wydanie INSEE 25 czerwca 2026 r., czyli niemal dwa lata po warsztatach.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport I, s. 6–10, 35–37; Raport II, s. 4–7, 21; ATD Quart Monde, *Mieux comprendre et mesurer la pauvreté* [online], 24 czerwca 2025.

W 2024 r. grupy działały w Auxerre, Châlons-en-Champagne, Saint-Brieuc i Villeneuve-sur-Lot; trzy były związane z ATD, jedna z Secours Catholique. Liczba 21 osób odnosi się do całego cyklu prac lokalnych.

Pomiar ubóstwa i ograniczenia dotychczasowych narzędzi

SRCV (Statistiques sur les ressources et les conditions de vie, czyli statystyki zasobów i warunków życia) to francuska realizacja europejskiego badania dochodów i warunków życia EU-SILC, które w Polsce GUS prowadzi pod nazwą Europejskie badanie warunków życia ludności. SRCV obejmuje więcej zagadnień niż sam wskaźnik deprywacji materialnej i społecznej[2]. Jeśli więc jakiegoś zagadnienia nie ma na liście 13 pozycji tego wskaźnika, nie znaczy to jeszcze, że nie mierzy go żadna część SRCV ani inne badanie INSEE.

Ujęcie	Co mierzy i jak należy je rozumieć
Ubóstwo dochodowe	Dochód do dyspozycji, po uwzględnieniu wielkości i składu gospodarstwa domowego, niższy niż 60% krajowej mediany. Francuski termin to pauvreté monétaire.
Deprywacja materialna i społeczna	Wymuszona brakiem środków niemożność zaspokojenia co najmniej 5 z 13 określonych potrzeb. Poważna deprywacja oznacza co najmniej 7 z 13.
Trudności finansowe w samoocenie	Ocena, czy gospodarstwu udaje się związać koniec z końcem. Pokazuje doświadczenie, którego nie oddaje samo porównanie dochodu z progiem.
Grande pauvreté w przywołanym ujęciu INSEE	Dochód poniżej 50% mediany i jednocześnie co najmniej 7 z 13 deprywacji. To jeden ze sposobów statystycznego ujęcia głębokiego ubóstwa, inny niż polska granica minimum egzystencji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport I, s. 24–27; Raport II, s. 27, 43–46; Eurostat, *Severe material and social deprivation rate* [online], zbiór danych SDG_01_31.

[2] Raport I, s. 24–34; Raport II, s. 35–55.

Przez deprywację rozumie się tu wymuszony niedostatek, a nie dobrowolną rezygnację z dobra lub aktywności. Pojęcie „grande pauvreté" w nazwie projektu ma także szersze znaczenie społeczne.

Skalę zjawiska pokazują najnowsze dane INSEE o dochodach: w 2024 r. ubóstwo dochodowe obejmowało 15,4% osób, czyli 9,8 mln mieszkańców Francji metropolitalnej żyjących w zwykłych mieszkaniach (bez osób w placówkach zbiorowego zakwaterowania i osób bezdomnych). Próg ubóstwa dla osoby mieszkającej samotnie wynosił 1337 euro miesięcznie[3].

Różne miary wskazują częściowo odmienne grupy. Według SRCV 2023, opartego na dochodach z 2022 r., 4,5% osób doświadczało jednocześnie ubóstwa dochodowego, deprywacji materialnej i społecznej oraz trudności finansowych pod koniec miesiąca. Co najmniej jedna z tych sytuacji dotyczyła 32,3% osób. Dane obejmują osoby mieszkające w zwykłych mieszkaniach we Francji z wyłączeniem Majotty[4]. Wyniki te uzasadniają łączne analizowanie miar.

Trzy odrębne problemy pomiaru

Zakres badanej populacji. Badania prowadzone w zwykłych mieszkaniach nie docierają do osób żyjących na ulicy lub w placówkach zbiorowego zakwaterowania. Poznanie ich sytuacji wymaga dodatkowych źródeł i odrębnych badań[5]. Nie znaczy to jednak, że każda osoba czasowo mieszkająca u rodziny lub znajomych jest z definicji pomijana: to, czy zostanie ujęta, zależy od zasad ustalania składu gospodarstwa i warunków zamieszkania. Sama poprawa pytań nie pomoże dotrzeć do osób, których badanie nie obejmuje.

Zakres pojęć i pytań. W projekcie zwracano uwagę, że część doświadczeń osób żyjących w ubóstwie jest słabo rozpoznana: upokorzenie, nieuznawanie ich umiejętności czy brak możliwości planowania. Autorzy raportów odnotowali, że niektóre z pytań obecnie stosowanych obejmują te obszary tylko częściowo[6]. Trzeba zatem ocenić jakość i kompletność pomiaru, zamiast zakładać, że wszystkie wymiary pozadochodowe są całkowicie „niewidzialne".

Interpretacja wskaźników. Próg dzieli ludność na osoby uznane za ubogie i pozostałe, ale statystyka na tym podziale nie poprzestaje. Stosuje również miary głębokości ubóstwa, a badania panelowe pozwalają analizować, jak długo ono trwa[7]. Projekt pomaga opisać, czym jest doświadczenie ubóstwa i jak wiąże się ono z warunkami życia.

Jak pracowano nad kwestionariuszami

Spotkania z pracownikami INSEE poprzedzała praca w grupach osób mających zbliżone doświadczenia. Uczestnicy porządkowali te doświadczenia, szukali wspólnych mechanizmów i przygotowywali stanowisko do rozmowy ze statystykami. W pierwszym etapie wykorzystywano między innymi rysunki sylwetek, symbole i schematy spirali pokazujące wzajemne oddziaływanie problemów. W drugim każda grupa wybierała dwa tematy i pracowała nad nimi podczas kilku

[3] Ch. Rieg, A. Rousset, *Niveau de vie et pauvreté en 2024*, „Insee Première" nr 2117, 9 lipca 2026.
[4] INSEE, *Pauvreté monétaire, privation et difficultés financières : des situations qui ne se recouvrent que partiellement*, „Insee Analyses" nr 107, kwiecień 2025, wykres 1.
[5] Raport I, s. 25–27; *Measuring poverty…*, 2:51–3:30.
[6] Raport I, s. 29–34; Raport II, s. 6, 35–55.
[7] Raport I, s. 27; Ch. Rieg, A. Rousset, op. cit.

lokalnych spotkań[8]. Takie przygotowanie zmniejsza przewagę osób, które swobodnie posługują się językiem instytucji.

W 2022 r. wspólna praca dotyczyła głównie dwóch tematów: izolacji społecznej i krzywdzącego traktowania przez instytucje. Na warsztatach w 2024 r. omawiano istniejące i proponowane pytania w trzech blokach: relacje społeczne, niedostatek i zdrowie oraz zasadnicze doświadczenia życia w ubóstwie. Uczestnicy sprawdzali nie tylko słownictwo, lecz także to, czy pytanie i warianty odpowiedzi pasują do ich sytuacji. INSEE podkreślał, że kwestionariusze testowano w terenie już wcześniej; rzadko natomiast współprojektowano pytania bezpośrednio z osobami doświadczającymi głębokiego ubóstwa[9].

Konkretne przykłady wkładu uczestników

Przykłady pochodzą z warsztatów z 1 lipca 2024 r. opisanych w drugim raporcie z projektu i z dołączonego do niego zestawu pytań[10].

Brak oszczędności. Pytanie, na jak długo wystarczyłyby oszczędności po utracie dochodu, nie przewidywało wyraźnie odpowiedzi dla osób, które nie mają żadnych oszczędności i miałyby trudności od pierwszego dnia. Uwaga dotyczyła założenia ukrytego w pytaniu, a nie tylko doboru słów.

Możliwość uzyskania pomocy. Ogólne pytanie, czy można liczyć na innych, wymaga doprecyzowania, o jaką pomoc chodzi i kto mógłby jej udzielić. Odpowiedź może być inna, gdy chodzi o rozmowę, inna, gdy o drobną pomoc rzeczową, a jeszcze inna, gdy o pokrycie dużego wydatku.

Izolacja i wybór samotności. Za odpowiedzią, że ktoś ogranicza kontakty, może stać świadomy wybór, ale także wstyd, lęk przed oceną lub niemożność zaproszenia kogoś do domu. Potrzebne są pytania o przyczyny i bariery, aby wycofania się z kontaktów nie uznawać automatycznie za wybór.

Samochód i realna możliwość przemieszczania się. Samo posiadanie auta nie oznacza jeszcze, że można z niego korzystać. Liczą się także prawo jazdy oraz koszty paliwa, ubezpieczenia i napraw. Przykład ten pokazuje różnicę między stanem posiadania a rzeczywistą możliwością działania.

Umiejętności i ich uznanie. Pytanie ograniczone do wolontariatu pomija kompetencje zdobywane w opiece nad innymi, we wzajemnej pomocy i w codziennym radzeniu sobie z niedostatkiem. Czym innym jest mieć określone umiejętności, a czym innym – doczekać się ich uznania przez otoczenie.

Zrozumiałe skale i okres odniesienia. Uczestnicy różnie oceniali skalę od 0 do 10. Nie jest to powód, by z niej rezygnować; trzeba natomiast sprawdzić instrukcję i sposób udzielania odpowiedzi. Podobnie pytanie o „ostatnie cztery tygodnie” opisuje coś innego niż pytanie o życie „ogólnie”. Zmiana okresu odniesienia może zmienić sens wyniku.

Przykłady te obrazują wyniki pracy nad treścią i zrozumiałością narzędzia używanego w badaniach statystycznych. Następnym krokiem powinny być testy: rozumienia pytań, obciążenia respondentów, porównywalności odpowiedzi oraz tego, jak pytania sprawdzają się w całej populacji.

[8] Raport I, s. 8–24; Raport II, s. 7–20; *Measuring poverty…*, 10:10–13:33.
[9] Raport I, s. 29–46; Raport II, s. 24–29, 33–34.
[10] Raport II: brak oszczędności – s. 28, 51; uzyskanie pomocy i izolacja – s. 26, 38; samochód – s. 27; umiejętności – s. 25–26, 37; skale i okres odniesienia – s. 23, 25, 28; eksploracyjny charakter spotkania – s. 22, 33–34.

W raporcie z prac prowadzonych w 2024 r. wyraźnie zaznaczono, że spotkanie miało charakter eksploracyjny i nie gwarantowało przyjęcia wszystkich propozycji zmian w kwestionariuszach.

Wymiary ubóstwa ważne dla interpretacji projektu

Klasyfikacje wymiarów ubóstwa i tematy obu cykli prac przytoczono za raportami z projektu[11].

W międzynarodowym badaniu ATD i Uniwersytetu Oksfordzkiego wskazano dziewięć powiązanych ze sobą wymiarów: pozbawienie możliwości wpływania na własne życie; walkę i opór; cierpienie ciała, umysłu i emocji; brak godnej pracy; niewystarczający i niepewny dochód; deprywację materialną i społeczną; krzywdzące traktowanie przez instytucje; krzywdzące traktowanie przez otoczenie społeczne; nieuznawany wkład w życie innych.

We francuskiej części wcześniejszych badań uporządkowano doświadczenia w osiem wymiarów: niedostatek materialny i ograniczony dostęp do praw; lęk i cierpienie; pogorszenie zdrowia fizycznego i psychicznego; krzywdzące traktowanie społeczne; krzywdzące traktowanie instytucjonalne; izolacja; ograniczenia związane z czasem i przestrzenią; zdobyte, lecz nieuznawane umiejętności. Dwa doświadczenia mają charakter przekrojowy: zależność oraz codzienna walka z ubóstwem. Z tego podziału korzystały grupy współpracujące z INSEE.

W pierwszym cyklu pogłębiono analizę izolacji i krzywdzącego traktowania instytucjonalnego. W drugim wybrano cztery kolejne tematy: krzywdzące traktowanie społeczne, lęk i cierpienie, ograniczenia czasu i przestrzeni oraz nieuznawane umiejętności.

Co te ustalenia zmieniają w opisie ubóstwa

Relacje z instytucjami są częścią problemu. Termin *maltraitance institutionnelle* obejmuje upokarzanie, podejrzliwość, niezrozumiałe procedury, brak ciągłości obsługi czy utrudniony dostęp do praw. Określenie „przemoc instytucjonalna” może oddawać część tych doświadczeń, ale bez objaśnienia bywa rozumiane zbyt wąsko. Chodzi o krzywdzące traktowanie przez instytucje oraz wskazywanie konkretnych praktyk i ich konsekwencji. Nie chodzi wyłącznie o pomoc społeczną: uczestnicy wskazywali też ochronę zdrowia, edukację, mieszkalnictwo i inne usługi[12].

Utrzymywanie więzi społecznych nie sprowadza się do możliwości wydania pieniędzy. Standardowy wskaźnik deprywacji zawiera pytanie o możliwość spotkania z rodziną lub przyjaciółmi przy posiłku lub napoju co najmniej raz w miesiącu, a SRCV obejmuje także inne pytania o relacje. Z projektu wynika jednak, że należałoby dokładniej ująć wstyd, odrzucenie, zależność i brak osoby, do której można zwrócić się po pomoc[13].

Niepewność ogranicza możliwość planowania. Życie w obawie przed utratą mieszkania, pracy lub więzi rodzinnych wpływa na codzienne decyzje. Ograniczenia w przemieszczaniu się należy rozpatrywać razem z kosztami transportu, dostępnością usług, obowiązkami opiekuńczymi i siecią wsparcia[14]. Gdyby sprowadzić je do niechęci do opuszczania okolicy, odpowiedzialność za bariery spadłaby na osobę, która ich doświadcza.

[11] Raport I, s. 12–14 (wymiary międzynarodowe i francuskie), s. 29–46 (tematy pierwszego cyklu); Raport II, s. 4, 7–8 (wymiary francuskie), s. 11–13 (tematy drugiego cyklu).
[12] Raport I, s. 32–34, 44–46.
[13] Ibidem, s. 26, 29–32, 39–43; Raport II, s. 25–26, 38–40, 46.
[14] Raport II, s. 15–20, 28–29, 54–55; *Measuring poverty…*, 26:23–32:14.

Osoby żyjące w ubóstwie wnoszą wiedzę i wkład w życie społeczne. Kompetencje, wzajemna pomoc i wysiłek wkładany w codzienne funkcjonowanie powinny być widoczne w opisie ubóstwa[15]. Ich uznanie nie powinno prowadzić do idealizowania niedostatku ani do oczekiwania, że zaradność zastąpi odpowiednie dochody, mieszkanie i dostęp do usług. W komunikacji publicznej w Polsce taka perspektywa zapobiegałaby przedstawianiu osób żyjących w ubóstwie wyłącznie jako biernych odbiorców pomocy.

Rezultaty i stan wdrożenia

Stan prac (listopad 2026) opisano na podstawie drugiego raportu z projektu[16]; wyjątkiem jest zapowiedź wdrożenia, znana z późniejszego wysłuchania parlamentarnego.

Udokumentowany etap projektowania. Drugi raport z projektu zawiera pełne zestawy pytań używanych podczas warsztatów, w tym pytania istniejące i nowe propozycje. Nie jest to ostateczny kwestionariusz SRCV 2027. INSEE zapowiadał dalsze rozmowy z około dziesięcioma osobami, które wcześniej uczestniczyły w SRCV lub w pilotażu badania osób bezdomnych i zgodziły się na ponowny kontakt. Decyzje o zawartości modułu miały zapaść dopiero później. Jego przebudowę wiązano również z przejściem na wywiady telefoniczne w kolejnych rundach badania tych samych gospodarstw.

Rozszerzenie istniejących pytań. Dotychczasowy moduł „Difficultés administratives” nie dotyczył wyłącznie technicznej strony załatwiania spraw[17]. Przytoczone w aneksie pytanie MI_RESSENTI obejmowało już: poczucie bycia lekceważonym, dyskryminowanym lub podejrzewanym o oszustwo, stres, złość, utratę zaufania i zniechęcenie oraz zależność od administracji. Zmianę trafniej jest więc opisywać jako przeformułowanie i poszerzenie pomiaru niż jako pierwsze dostrzeżenie tych doświadczeń w statystyce.

Późniejsza zapowiedź wdrożenia. Podczas wysłuchania parlamentarnego 3 września 2026 r. Émilie Raynaud z INSEE zapowiedziała, że SRCV 2027 obejmie moduł „situation de pauvreté” (sytuacja ubóstwa). Moduł ma uzupełniać istniejące miary, między innymi o doświadczenie braku bezpieczeństwa żywnościowego oraz przeformułowane pytania o trudności administracyjne i związane z nimi odczucia[18]. Informacja ta potwierdza przygotowania do wdrożenia.

Odrębny nurt badań ilościowych. PSE opisuje analizy istniejących danych, z których wynika, że po uwzględnieniu zdrowia i izolacji wyłaniają się częściowo inne grupy osób niż przy samym kryterium dochodowym. Porównywano także sposoby agregowania wymiarów. Są to wyniki prac badawczych prowadzonych równolegle do warsztatów.

Granice wnioskowania

Uczestników projektu dobierały organizacje społeczne, a grup było niewiele, nie są to więc dane reprezentatywne. Osoby silnie izolowane albo niemające kontaktu z organizacjami mogą mieć inne

[15] Raport I, s. 12–15, 20–24; Raport II, s. 25–26.
[16] Raport II: etap projektowania – s. 34 i aneks (s. 35–55); pytanie MI_RESSENTI – s. 41; badania ilościowe – s. 31–32, 34.
[17] Chodzi przede wszystkim o bariery w dostępie do praw i świadczeń (w tym ryzyko niekorzystania z należnych świadczeń – non-recours), złożoność procedur, digitalizację (problemy z e-administracją), czas oczekiwania, wymogi dokumentacyjne oraz dostępność usług. Trudności te częściej dotyczą osób w gorszej sytuacji materialnej, z problemami zdrowotnymi lub młodszych dorosłych.
[18] Assemblée nationale, op. cit.

doświadczenia. Wypowiedzi, w których uczestnicy mówią o zyskanej pewności siebie oraz o tym, że ich wysłuchano i potraktowano z szacunkiem, są jednak ważnym świadectwem[19].

Dla statystyki publicznej szczególnie użyteczny jest udokumentowany mechanizm poprawy narzędzia: doświadczenie pozwala rozpoznać pominiętą sytuację, wspólna analiza prowadzi do propozycji pytania, a testy pokazują, czy sprawdza się ono w badaniu. Każdy z tych etapów wymaga osobnej oceny. Z perspektywy organizacji przeciwdziałających ubóstwu równie ważna jest informacja zwrotna: które propozycje przyjęto, które odrzucono i dlaczego.

Znaczenie dla Polski

W Polsce jest już doświadczenie, z którego można skorzystać. W działaniu „Nasze Głosy", prowadzonym przez ATD Polska, osoby doświadczające ubóstwa, pracownicy systemu pomocy, naukowcy i wolontariusze pracowali metodą krzyżowania wiedzy. EAPN Polska w raporcie Poverty Watch 2026 zestawia diagnozę warunków życia z doświadczeniami korzystania z pomocy i oceną polityki społecznej[20]. Francuski projekt pokazuje, jak podobne kompetencje można połączyć z projektowaniem narzędzi statystyki publicznej.

Porównania wymagają rozróżnienia wskaźników. W krajowych statystykach GUS, opartych na Badaniu budżetów gospodarstw domowych, ubóstwo skrajne oznacza wydatki poniżej minimum egzystencji, a granicą ubóstwa relatywnego jest 50% przeciętnych wydatków. To inne miary niż unijny próg 60% mediany dochodu ekwiwalentnego. Minimum socjalne służy natomiast wyznaczaniu sfery niedostatku, której nie utożsamia się ze sferą ubóstwa[21]. Bezpośrednie porównywanie francuskiej „grande pauvreté" z polskim wskaźnikiem ubóstwa skrajnego byłoby zatem błędem.

Europejska statystyka już łączy różne aspekty sytuacji materialnej. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym AROPE obejmuje osoby spełniające co najmniej jedno z trzech kryteriów: zagrożenie ubóstwem dochodowym, poważna deprywacja materialna i społeczna albo życie w gospodarstwie o bardzo niskiej intensywności pracy[22]. Nie obejmuje jednak wszystkich wymiarów relacyjnych i instytucjonalnych omawianych w projekcie ATD–INSEE. Pozostaje mimo to ważnym punktem odniesienia w dyskusji o dalszym poszerzaniu pomiaru.

Dla obu organizacji wynika stąd wniosek, że analizę dochodów i niedostatku warto łączyć z pytaniami o możliwość korzystania z praw, jakość relacji z instytucjami oraz swobodę decydowania o własnym życiu. Poszerzenie obrazu ubóstwa powinno wzmacniać argumenty na rzecz adekwatnego zabezpieczenia dochodu i dostępnych usług.

Polskie badania ubóstwa i warunków życia a wykonalność pilotażu

Formalny odpowiednik SRCV. Francuskie SRCV i polskie Europejskie badanie warunków życia ludności są krajowymi realizacjami tego samego badania EU-SILC. GUS prowadzi je co roku od 2005 r. jako dobrowolne badanie panelowe prywatnych gospodarstw domowych: wylosowane gospodarstwa uczestniczą w nim przez cztery kolejne lata, a wywiady indywidualne obejmują osoby

[19] Raport I, s. 46; Raport II, s. 29–30, 33; *Measuring poverty…*, 14:34–16:26, 33:09–39:29.
[20] ATD Polska, *Nasze Głosy* [online]; EAPN Polska, *Poverty Watch 2026* [online], 17 października 2026.
[21] EAPN Polska, *Jak mierzy się ubóstwo w Polsce* [online], stan na 25 lipca 2026; GUS, *Zasięg zagrożenia ubóstwem ekonomicznym w Polsce w 2025 r.*, informacja sygnalna, czerwiec 2026.
[22] Eurostat, *Persons at risk of poverty or social exclusion* [online], zbiór danych SDG_01_10.

w wieku 16 lat i więcej. Z tego badania pochodzi wskaźnik poważnej deprywacji materialnej i społecznej, który w 2025 r. wyniósł w Polsce 2,0%. Badanie uzupełniają cykliczne moduły tematyczne; na 2026 r. zaplanowano trzy: warunki mieszkaniowe, aktywność na rynku pracy oraz nadmierne zadłużenie, konsumpcję i zamożność[23]. To w EU-SILC należałoby zatem szukać miejsca na rozwiązania wzorowane na francuskich.

Najbliższy tematycznie punkt odniesienia. Badanie spójności społecznej (BSS) nie jest odpowiednikiem SRCV, ale to ono było w polskiej statystyce publicznej najbliższe zakresowi projektu ATD–INSEE. GUS przeprowadził je trzykrotnie: w 2011, 2015 i 2018 r. W jednym badaniu łączono dane o sytuacji materialnej, kontaktach społecznych, zaufaniu do ludzi i instytucji, postrzeganiu ubóstwa i dyskryminacji oraz dobrobycie subiektywnym. GUS wyróżniał na tej podstawie ubóstwo dochodowe, ubóstwo warunków życia i ubóstwo braku równowagi budżetowej, a ich współwystępowanie określał jako ubóstwo wielowymiarowe[24]. Polska statystyka ma zatem własne doświadczenie w łączeniu miar, do którego warto się odwołać w rozmowach z GUS.

Ciągłość BSS wymaga wyjaśnienia. Czwartą edycję ujęto w programie badań statystycznych statystyki publicznej na 2024 r., ale usunięto ją z niego nowelizacją ogłoszoną w sierpniu 2024 r. W wykazie publikacji GUS dotyczących warunków życia najnowsze wyniki BSS pochodzą nadal z edycji 2018[25]. Terminu kolejnej edycji nie udało się potwierdzić w dostępnych źródłach. Od odpowiedzi zależy, czy BSS może być nośnikiem nowych pytań, czy pozostaje przede wszystkim źródłem doświadczeń metodologicznych.

Droga do zmiany kwestionariusza. Zakres badań GUS określa program badań statystycznych statystyki publicznej, ustalany co roku rozporządzeniem Rady Ministrów. Projekt programu Rada Statystyki przedstawia rządowi do 30 czerwca poprzedniego roku, a postulaty zbiera się jeszcze wcześniej: do programu na 2025 r. GUS zbierał je od listopada 2023 r. W uzgodnieniach i konsultacjach projektu uczestniczą także organizacje społeczne. Rdzeń EU-SILC wynika ponadto z przepisów unijnych, więc krajowe pole manewru dotyczy przede wszystkim pytań i modułów dodatkowych. Każde nowe pytanie wydłuża wywiad, a obciążenie respondentów bierze się pod uwagę przy przygotowywaniu programu[26].

Osoby poza gospodarstwami domowymi. Podobnie jak SRCV, polskie EU-SILC obejmuje prywatne gospodarstwa domowe, a więc nie dociera do osób w obiektach zbiorowego zakwaterowania ani do osób bezdomnych. Osobnym źródłem jest ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych zlecane przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (MRPiPS): w nocy z 28 na 29 lutego 2024 r.

[23] Metoda badania: GUS, *Dochody i warunki życia ludności Polski – raport z badania EU-SILC 2023*, Warszawa 2024, uwagi metodyczne. Wartość wskaźnika: GUS, *Warunki życia – deprywacja materialna i społeczna w 2025 r.*, informacja sygnalna, 30 marca 2026. Moduły na 2026 r.: *Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2026* [online], wersja interaktywna, BIP GUS, część I.

[24] GUS, *Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki Badania spójności społecznej 2018*, Warszawa 2020; GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej*, informacja sygnalna, 17 października 2018.

[25] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2024 (Dz. U. poz. 2747; dalej: rozporządzenie o programie na 2024 r.), załącznik, badanie 1.25.10, uchylone rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 2024 r. (Dz. U. poz. 1300); GUS, *Warunki życia* [online], wykaz publikacji, stan na 17 listopada 2026.

[26] Rozporządzenie o programie na 2024 r.; *Rada Statystyki* [online], BIP GUS; Ocena skutków regulacji projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2025, pkt 5; GUS, *System do uzgadniania PBSSP*, ulotka informacyjna; GUS, *Dochody i warunki życia ludności Polski…*, uwagi metodyczne.

objęło ono 31 042 osoby[27]. Jest to jednak liczenie prowadzone jednej nocy, a nie badanie warunków życia. Doświadczenia tych osób trzeba więc w pilotażu zebrać odrębną ścieżką.

Wniosek dla harmonogramu. We Francji od pierwszych konsultacji pod koniec 2020 r. do modułu zapowiedzianego na 2027 r. minęło ponad sześć lat, mimo że urząd statystyczny był zaangażowany od początku, a prace miały wsparcie akademickie. W ocenie tego opracowania w Polsce realistyczna jest inna kolejność: najpierw niezależny pilotaż jakościowy organizacji i badaczy, z GUS zaproszonym do konsultacji metodologicznych, a dopiero potem wniosek o przetestowanie wybranych pytań w badaniu statystyki publicznej. Taki pilotaż nie wymaga zmiany programu badań i nie przesądza, czy docelowym miejscem pytań byłoby EU-SILC, czy BSS.

Propozycja polskiego pilotażu

Cel i partnerstwo. Warto rozważyć ograniczony tematycznie pilotaż z udziałem ATD Polska, EAPN Polska, osób z doświadczeniem ubóstwa, zainteresowanych zespołów GUS i badaczy akademickich. Pierwszy obszar mógłby dotyczyć barier w korzystaniu z praw i usług, drugi – izolacji i możliwości planowania. Zakres trzeba wspólnie ustalić, zanim powstaną pytania.

Warunki udziału. Osoby z doświadczeniem ubóstwa powinny współdecydować o tematach, interpretacji wyników i sposobie publikacji. Potrzebne są: czas na przygotowanie w grupach, przystępny język, zwrot kosztów oraz wsparcie w dojeździe i w opiece nad bliskimi; warto też rozważyć wynagrodzenie za pracę. Udział powinien być dobrowolny i w żaden sposób niepowiązany z decyzjami o świadczeniach. Od nikogo nie można wymagać publicznego opowiadania o traumatycznych przeżyciach.

Dobór uczestników. Rekrutacja powinna objąć osoby o różnych doświadczeniach i z różnych miejscowości, także te, które nie korzystają z pomocy. Nie wystarczy zaprosić osób, które już swobodnie wypowiadają się publicznie. Osobno trzeba zaplanować dotarcie do osób w kryzysie bezdomności i innych grup słabo ujmowanych w badaniach gospodarstw domowych.

Sprawdzenie pytań. Po wspólnej analizie doświadczeń należy przeprowadzić wywiady kognitywne, czyli sprawdzić, jak różni respondenci rozumieją pytania, a następnie niewielki pilotaż terenowy. Do opracowania nadają się na przykład: niezaspokojona potrzeba pomocy u osób, które nie korzystają ze świadczeń, skutki przerw w wypłatach, dostępność wsparcia oraz bariery w planowaniu.

Dokumentacja decyzji i wykorzystanie wyników. Dla każdej propozycji warto zapisać: jakie doświadczenie ujawniło problem, jak zmieniono pytanie, co pokazały testy i dlaczego przyjęto dane rozwiązanie. Wyniki pilotażu mogą posłużyć w rozmowach o krajowych modułach uzupełniających, w monitoringu EAPN i w działaniach rzeczniczych. Zmiany w zharmonizowanym rdzeniu EU-SILC wymagają odrębnych uzgodnień na poziomie europejskim; lokalne warsztaty nie zmieniają automatycznie europejskich wskaźników.

Pierwszym wymiernym rezultatem takiej współpracy powinien być wspólnie zaakceptowany wykaz problemów pomiaru i przetestowanych propozycji pytań wraz z informacją o ich ograniczeniach. Pozwoli to ocenić przydatność podejścia przed decyzją o szerszym badaniu, a uczestnikom – sprawdzić, jak wykorzystano ich pracę.

[27] GUS, *Dochody i warunki życia ludności Polski…*, uwagi metodyczne; MRPiPS, *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – edycja 2024* [online].

Źródła

Assemblée nationale, wysłuchanie przedstawicieli INSEE, 3 września 2026 [nagranie wideo], wypowiedzi Émilie Raynaud o module SRCV 2027. Data i skład wysłuchania: oficjalny portal wideo. Treść wypowiedzi sprawdzono w przedruku zapisu posiedzenia w serwisie monparlement.fr; nie uzyskano pełnego tekstu protokołu z serwera Zgromadzenia. Dostępny w: https://videos.assemblee-nationale.fr/video.19422844_6a9919cb43e41.augmentation-de-la-pauvrete--representants-de-l-institut-national-de-la-statistique-et-des-etudes--2-septembre-2026; https://www.monparlement.fr/audition/RUANR5L17S2026IDC460910

ATD Polska, *Nasze Głosy* [online]. Opis polskiej praktyki dialogu i krzyżowania wiedzy. Dostępny w: https://www.atd.org.pl/nasze-glosy/

ATD Quart Monde, *Mieux comprendre et mesurer la pauvreté* [online], strona publikacji drugiej części projektu, 24 czerwca 2025. Potwierdza wcześniejsze udostępnienie raportu przez partnera projektu. Dostępny w: https://www.atd-quartmonde.fr/publications/mieux-comprendre-et-mesurer-la-pauvrete/

EAPN Polska, *Jak mierzy się ubóstwo w Polsce* [online], stan informacji na stronie: 25 lipca 2026. Dostępny w: https://www.eapn.org.pl/o-ubostwie/jak-mierzy-sie-ubostwo-w-polsce/

EAPN Polska, *Poverty Watch 2026* [online], opis raportu autorstwa Ryszarda Szarfenberga, opublikowanego 17 października 2026. Dostępny w: https://www.eapn.org.pl/poverty-watch-2026/

Eurostat, *Persons at risk of poverty or social exclusion* [online], definicja AROPE, zbiór danych SDG_01_10. Dostępny w: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_01_10/

Eurostat, *Severe material and social deprivation rate* [online], definicja wskaźnika i lista 13 pozycji, zbiór danych SDG_01_31. Dostępny w: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/SDG_01_31

GUS, *Dochody i warunki życia ludności Polski – raport z badania EU-SILC 2023* [online], Warszawa 2024. Źródło opisu metody polskiej realizacji EU-SILC. Dostępny w: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/6/17/1/dochodyiwarunkizycialudnosci polski.pdf

GUS, *Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki Badania spójności społecznej 2018* [online], Warszawa 2020. Dostępny w: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-i-kapital-spoleczny-w-polsce-wyniki-badania-spojnosci-spolecznej-2018,4,3.html

GUS, *Różne oblicza ubóstwa w Polsce w 2015 r. i 2018 r. na podstawie Badania spójności społecznej* [online], informacja sygnalna, 17 października 2018. Dostępny w: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/rozne-oblicza-ubostwa-w-polsce-w-2015-r-i-2018-r-na-podstawie-badania-spojnosci-spolecznej,21,1.html

GUS, *System do uzgadniania PBSSP* [online], ulotka informacyjna; kopia udostępniona w serwisie NSZZ „Solidarność". Dostępny w: https://www.solidarnosc.org.pl/wp-content/uploads/2026/05/Ulotka-system-do-uzgadniania-PBSSP.pdf

GUS, *Warunki życia* [online], obszar tematyczny w serwisie GUS, wykaz publikacji, stan na 17 listopada 2026. Dostępny w: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/

GUS, *Warunki życia – deprywacja materialna i społeczna w 2025 r.* [online], informacja sygnalna, 30 marca 2026. Dostępny w: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/warunki-zycia-deprywacja-materialna-i-spoleczna-w-2025-r-,38,1.html

GUS, *Zasięg zagrożenia ubóstwem ekonomicznym w Polsce w 2025 r.* [online], informacja sygnalna, czerwiec 2026. Źródło definicji i wyników krajowych miar opartych na Badaniu budżetów gospodarstw domowych. Dostępny w: https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-zagrozenia-ubostwem-ekonomicznym-w-polsce-w-2025-r-,14,13.html

INSEE, *Pauvreté monétaire, privation et difficultés financières : des situations qui ne se recouvrent que partiellement* [online], „Insee Analyses" nr 107, kwiecień 2025, szczególnie wykres 1 i opis zakresu danych. Dostępny w: https://www.insee.fr/fr/statistiques/8387882

INSEE, ATD Quart Monde, Secours Catholique – Caritas France, *Rapport du Groupe de travail sur le thème « Mieux comprendre et mesurer la grande pauvreté »* [online], „Documents de travail" nr 2023-21, 16 października 2023, 47 s. W przypisach: Raport I. Dostępny w: https://www.insee.fr/fr/statistiques/7703393

INSEE, ATD Quart Monde, Secours Catholique – Caritas France, Paris School of Economics, *Rapport du Groupe de travail sur le thème « Mieux comprendre et mesurer la grande pauvreté ». Second volet* [online], „Documents de travail" nr 2026-10, 25 czerwca 2026, 55 s. W przypisach: Raport II. Dostępny w: https://www.insee.fr/fr/statistiques/9013173

Measuring poverty under the guidance of the Poor [film], YouTube. W analizie wykorzystano dostarczony plik Transkrypcja 1.txt; czas nagrania podano według tej transkrypcji. Jej błędy automatycznego rozpoznawania mowy ograniczają możliwość dosłownego cytowania i przypisywania wypowiedzi. Dostępny w: https://youtu.be/VRGn7XbJo-U; https://ipsp.org/ressources/measuring-poverty-under-the-guidance-of-the-poor/

MRPiPS (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej), *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych – edycja 2024* [online]. Dostępny w: https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych---edycja-2024

Ocena skutków regulacji projektu rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2025 [online], pkt 5; kopia udostępniona w serwisie ZPP. Dostępny w: https://www.zpp.pl/storage/library/2024-04/bc873776b36a2bfb5930adc399e384e2.pdf

Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2026 [online], wersja interaktywna w BIP GUS, część I. Informacje o badaniach. Dostępny w: https://form.stat.gov.pl/formaty/cz1-badania-lista.php?rok-pbssp=2026

Rada Statystyki [online], opis zadań w BIP GUS. Dostępny w: https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rada-statystyki/

Rieg Christelle, Rousset Arnaud, *Niveau de vie et pauvreté en 2024* [online], „Insee Première" nr 2117, 9 lipca 2026. Dostępny w: https://www.insee.fr/fr/statistiques/9019316

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 2023 r. w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2024 (Dz. U. poz. 2747). W przypisach: rozporządzenie o programie na 2024 r. Dostępny w: https://eli.gov.pl/api/acts/DU/2023/2747/text/I/D20232747.pdf

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie programu badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2024 (Dz. U. poz. 1300). Uchyla badanie 1.25.10 (Badanie spójności społecznej). Dostępny w: https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/2024/1300/text.pdf